

KORXONADA “YURIDIK SHAXSLARGA SOLIQLAR, BOJXONA TO‘LOVLARI VA YIG‘IMLAR BO‘YICHA IMTIYOZLARNI AKS ETTIRISH TARTIBI”GA MUVOFIQ SOLIQ IMTIYOZLARINI HISOBOTGA KIRITISHNING MOLİYAVIY TA’SIRI

*Toshkent davlat iqtisodiyot
Universiteti talabalari
Abdalova Zuxra
Saparova Roxatoy
Bobanazarova Ozoda
Ro‘zimboyeva Sabina
Toshkent davlat iqtisodiyot
Universiteti assistenti
Allashkurov Dilshodbek*

Annotatsiya: Mazkur maqolada korxonalarda “Yuridik shaxslarga soliqlar, bojxona to‘lovlari va yig‘imlar bo‘yicha imtiyozlarni aks ettirish tartibi”ga muvofiq soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobotga kiritish jarayonining moliyaviy ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda soliq imtiyozlarini hisobga olishning buxgalteriya hisobi va moliyaviy natijalarga ta’siri, moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi va korxona moliyaviy barqarorligini ta’minlashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, maqolada soliq imtiyozlarini noto‘g‘ri aks ettirish natijasida yuzaga keladigan moliyaviy xatoliklar, soliqlar bo‘yicha majburiyatlarning o‘z vaqtida bajarilmasligi va ichki nazorat mexanizmlari orqali ularning to‘g‘ri hisobga olinishi bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltiriladi. Tadqiqot natijalari korxonalarda soliq imtiyozlarini to‘g‘ri hisobga olish va moliyaviy hisobotlarni haqqoniy shakllantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: soliq imtiyozi, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, korxona moliyaviy natijalari, ichki nazorat, soliqlar va yig‘imlar, moliyaviy barqarorlik, soliq rejimi, imtiyozlarni hisobga olish

Kirish: Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning moliyaviy barqarorligi va faoliyat samaradorligini ta’minlash muhim vazifalardan biridir. Bu jarayonda moliyaviy hisobotlarda aks etadigan ma’lumotlarning haqqoniyligi alohida ahamiyatga ega. Moliyaviy hisobotlar korxona rahbariyati, investorlar, davlat organlari va boshqa manfaatdor tomonlar uchun asosiy qaror qabul qilish manbai sifatida xizmat qiladi. Shu sababli, soliqlar va yig‘imlar bo‘yicha imtiyozlarni to‘g‘ri hisobga olish, moliyaviy hisobotlarning aniqligi va ishonchliligini ta’minlashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining amaldagi me’yoriy hujjatlari, xususan “Yuridik shaxslarga soliqlar, bojxona to‘lovlari va yig‘imlar bo‘yicha

imtiyozlarni aks ettirish tartibi” korxonalarda soliq imtiyozlarini to‘g‘ri hisobga olishni tartibga soladi. Soliq imtiyozlarini noto‘g‘ri aks ettirish nafaqat moliyaviy hisobotlarda xatolarga, balki korxonaning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois, bu jarayonda ichki nazorat mexanizmlari muhim rol o‘ynaydi, chunki ular soliq imtiyozlarini hisobga olish jarayonining standartlarga muvofiqligini ta’minlaydi. Soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobotga kiritish korxona aktivlari va majburiyatlarining haqiqiy holatini aniqlash, soliqlar bo‘yicha majburiyatlarni kamaytirish hamda moliyaviy natijalarni optimallashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ichki nazoratning samarali ishlashi orqali soliq imtiyozlarining qonuniyligi va hisobotlarda haqqoniy aks etishi kafolatlanadi. Zamonaviy axborot texnologiyalari va avtomatlashtirilgan buxgalteriya tizimlaridan foydalanish esa soliq imtiyozlarini hisobga olish jarayonini tezlashtiradi va xatoliklar ehtimolini kamaytiradi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – korxonalarda soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobotga to‘g‘ri kiritish jarayonini tahlil qilish, bu jarayonda ichki nazorat tizimining roli va moliyaviy ta’sirini ilmiy jihatdan yoritishdan iborat. Tadqiqot natijalari moliyaviy hisobotlarning aniqligi, korxona moliyaviy barqarorligi va soliqlar bo‘yicha qonuniyligni ta’minlashga amaliy ahamiyatga ega.

Asosiy qism; Korxonalarda soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobotga kiritish jarayoni “Yuridik shaxslarga soliqlar, bojxona to‘lovlari va yig‘imlar bo‘yicha imtiyozlarni aks ettirish tartibi”ga muvofiq amalga oshiriladi. Soliq imtiyozlari korxonaning soliq majburiyatlarini kamaytirish orqali moliyaviy natijalarni optimallashtirishga xizmat qiladi. Shu sababli, bu jarayonda buxgalteriya hisobi va ichki nazorat mexanizmlari samaradorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Soliq imtiyozlarini hisobga olishning birinchi bosqichi – huquqiy hujjatlar va imtiyozlarni aniqlashdir. Bu jarayonda korxona yuridik shaxs sifatida tegishli soliq imtiyozlari turlarini va ulardan foydalanish shartlarini belgilab oladi. Masalan, investitsiya loyihalariga, eksport operatsiyalariga yoki ilmiy-texnik faoliyatga oid soliq imtiyozlari korxona moliyaviy hisobotlariga to‘g‘ri aks ettirilishi kerak. Ikkinchi bosqich – buxgalteriya hisobi jarayoni. Soliq imtiyozlari tegishli schyotlarda aks ettirilib, ularning moliyaviy ta’siri – soliqlar bo‘yicha majburiyatlarni kamaytirish va sof foydani oshirish – aniqlanadi. Shu bilan birga, noto‘g‘ri hisobga olish moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini buzishi, soliq organlari tomonidan jarimalar va moliyaviy javobgarlikni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, ichki nazorat mexanizmlari imtiyozlarni to‘g‘ri hisobga olishni ta’minlashga xizmat qiladi.

Uchinchi bosqich – ichki nazorat va audit. Ichki nazorat mexanizmlari orqali soliq imtiyozlari jarayonida yuzaga keladigan xatoliklar aniqlanadi va bartaraf etiladi. Inventarizatsiya, schyotlar bo‘yicha soliq majburiyatlarini tekshirish va soliq imtiyozlarini qayta ko‘rib chiqish orqali moliyaviy hisobotlarda haqqoniylik kafolatlanadi. Zamonaviy axborot tizimlari va elektron hisobot platformalari esa

imtiyozlarni avtomatik tarzda hisobga olish imkonini beradi va inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi.

Shu bilan birga, tahlillar ko'rsatadiki, soliq imtiyozlarining moliyaviy ta'siri korxonaning sof foydasi, moliyaviy barqarorligi va investitsion salohiyatiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Imtiyozlarni to'g'ri hisobga olish korxonalarga soliq yukini optimallashtirish, moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash va strategik rivojlanish rejasini amalga oshirish imkonini beradi.

Tahlil va natijalar: Korxonalarda soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobotga kiritish jarayonini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, ichki nazorat tizimi samaradorligi moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligi va korxona moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotlar natijasida aniqlanishicha, imtiyozlarni to'g'ri hisobga olgan korxonalarda soliqlar bo'yicha majburiyatlar kamayadi va sof foyda ortadi, bu esa korxona moliyaviy ko'rsatkichlarini yaxshilaydi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, soliq imtiyozlarini noto'g'ri hisobga olish moliyaviy hisobotlarda xatoliklar va tafovutlar paydo bo'lishiga olib keladi, bu esa soliq organlari tomonidan jarimalar va moliyaviy javobgarlikni keltirib chiqaradi. Shu sababli ichki nazoratning kuchli bo'lishi va elektron buxgalteriya tizimlaridan foydalanish moliyaviy xatoliklarni kamaytiradi va imtiyozlarni to'g'ri aks ettirishni ta'minlaydi. Amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, imtiyozlar asosida soliqlar bo'yicha majburiyatlar kamaygan korxonalarda sof foyda o'rtacha 8–12%ga oshgan. Shu bilan birga, ichki audit va nazorat mexanizmlari soliq imtiyozlarining qonuniyligi va moliyaviy hisobotlarda haqqoniy aks etishini ta'minlaydi. Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobotga kiritish jarayoni korxona moliyaviy barqarorligi va soliqlar bo'yicha intizomni mustahkamlashda muhim vosita ekanligi aniqlandi.

Bundan tashqari, elektron hisob-kitob tizimlari va avtomatlashtirilgan buxgalteriya dasturlari soliq imtiyozlarini hisobga olish jarayonini tezlashtiradi, inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni kamaytiradi va moliyaviy hisobotlarda haqqoniylikni oshiradi. Shu tarzda, korxonalarda soliq imtiyozlarini to'g'ri aks ettirish moliyaviy natijalarni optimallashtirish va korxona rivojlanish strategiyasini amalga oshirish imkonini beradi.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, korxonalarda soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobotga kiritish jarayonida ichki nazorat tizimi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Imtiyozlarni to'g'ri hisobga olish soliqlar bo'yicha majburiyatlarni kamaytiradi, sof foydani oshiradi va moliyaviy hisobotlarning haqqoniyligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, ichki nazorat va elektron buxgalteriya tizimlaridan foydalanish moliyaviy xatoliklar va tafovutlarni kamaytiradi hamda soliq organlari oldidagi moliyaviy risklarni pasaytiradi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, soliq imtiyozlarining moliyaviy ta'siri korxona moliyaviy barqarorligi, soliqlar bo'yicha intizom va strategik

rivojlanish imkoniyatlariga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Korxonalarda ichki nazorat tizimini mustahkamlash, elektron hisob-kitob tizimlarini joriy etish va ichki auditni faol qo'llash soliq imtiyozlarini haqqoniy aks ettirish va moliyaviy hisobotlar sifatini oshirishning samarali vositalari sifatida baholanadi. Shu asosda, korxonalarda soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobotga to'g'ri kiritish jarayoni nafaqat moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshiradi, balki korxona moliyaviy barqarorligi va rivojlanish strategiyasini samarali amalga oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan "Yuridik shaxslarga soliqlar, bojxona to'lovlari va yig'imlar bo'yicha imtiyozlarni aks ettirish tartibi" milliy standarti.
3. Islomov B.M., Abdullayev R.A. **Korxonalarda soliq imtiyozlarini moliyaviy hisobga olish.** – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023.
4. Karimov A.A., Xudoyberdiyev S.S. **Buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobotlar.** – Toshkent, 2022.
5. Mamatqulov D.R. **Ichki nazorat va soliq imtiyozlarini hisobga olish.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
6. International Financial Reporting Standards (IFRS). – London: IFRS Foundation, latest edition.
7. Pickett K.H. **The Essential Handbook of Internal Auditing.** – John Wiley & Sons, 2020.